

L'ús d'imatges de persones mortes a la televisió i a d'altres mitjans de comunicació. L'opinió dels periodistes a Catalunya

FABIOLA ALCALÁ

Becària de tercer cicle dels estudis de Periodisme. Facultat de Comunicació, Universitat Pompeu Fabra.

fabiola.alcala@upf.edu

SALVADOR ALSIUS

Director dels estudis de Periodisme. Facultat de Comunicació, Universitat Pompeu Fabra.

salvador.alsius@upf.edu

FRANCESC SALGADO

Professor ajudant dels estudis de Periodisme. Facultat de Comunicació, Universitat Pompeu Fabra.

francesc.salgado@upf.edu

Resum

Els periodistes catalans es declaren en general contraris a l'ús d'imatges de cadàvers i de despulles humanes a la informació. Preval el dret a la intimitat de les víctimes, tot i que els percentatges varien segons les situacions plantejades. Hi ha ple acord quan es tracta d'imatges de persones que s'han suïcidat i un acord destacat quan les imatges mostren víctimes de la violència domèstica o de catàstrofes. Ara bé, si la mort té una autoria política i pot afectar gran quantitat de persones, la majoria farien servir aquestes imatges, per dures que fossin, perquè consideren que sensibilitzen la població.

Entre els perfils de periodistes que responen, les dones i els joves defensen postures deontològiques més severes per preservar la imatge de la víctima, a l'inrevés que els homes i els professionals de més edat. La recerca, que està impulsada per la Universitat Pompeu Fabra, es va realitzar a través d'un qüestionari en línia el gener de 2009, en què van participar 1.198 professionals.

Paraules clau

Periodisme, dolor, aflicció, imatges, cadàvers, televisió, informació, Catalunya, deontologia

Abstract

The victims' right to privacy is paramount, although percentages vary according to each particular situation. There is full agreement in the case of images of people who have committed suicide and a lot of agreement when the images show victims of domestic violence or catastrophes. However, if the death has been caused by a political authority and might affect a large number of people, most would use these images, no matter how shocking, because they feel they raise the awareness of the population.

Among the different types of journalists answering the questions, women and young people defend stricter deontological positions to preserve the image of the victim, unlike men and older professionals. The research, which has been promoted by the Universitat Pompeu Fabra, was carried out via an online questionnaire in January de 2009, with the participation of 1,198 professionals.

Key words

Journalism, pain, affliction, images, corpse, television, information, Catalonia, ethics

Introducció

Una de les preocupacions ètiques més persistents en els mitjans audiovisuals consisteix a determinar allò que s'ha de mostrar i allò que s'ha de protegir en les imatges que il·lustren o mostren esdeveniments tràgics com ara guerres, catàstrofes naturals o grans accidents, atacs terroristes, actes de violència o suïcidis. En aquests casos resulta molt complicat esbrinar el paper d'algunes imatges explícites que, a més d'informar, porten associades un efecte morbós o sensacionalista. S'ha de triar entre el dret dels ciutadans a la informació i el dret a la intimitat de les persones que hi apareixen, i aquest és un debat ètic permanent.

Encara resulta més delicat el tractament d'imatges de persones mortes. És adequat mostrar cadàvers en els informatius? La visió d'imatges de víctimes i en concret de cadàvers d'accidents, guerres o catàstrofes ajuda a sensibilitzar el públic sobre aquests temes o provoca, per la reiteració, la insensibilitat col·lectiva? No es tracta només dels efectes que pot provocar en el receptor o de protegir el dret de la víctima, sinó també de prevenir el patiment que provoca als familiars veure les imatges de la mort d'una persona estimada un cop i un altre als mitjans de comunicació.

Al Departament de Comunicació de la Universitat Pompeu Fabra, el Grup de Recerca en Periodisme (GRP) porta a terme un estudi sobre la qualitat ètica que els professionals i els ciu-

adans esperen dels mitjans de comunicació. Aquesta recerca es titula "Ètica i excel·lència informativa. L'ètica periodística davant les expectatives dels ciutadans" i està finançada pel programa I+D del Ministeri de Ciència i Tecnologia. La recerca va començar el gener de 2007 i acabarà el primer trimestre de 2010. El treball no pretén establir la qualitat deontològica de la informació que s'ofereix als ciutadans sinó esbrinar si aquesta qualitat ètica és l'esperada pels mateixos professionals i, a més, pels ciutadans. Per tant, la investigació mesura els graus d'expectativa i en certa manera de satisfacció dels productors i dels destinataris de la informació a Catalunya. De forma coordinada des de la Universitat Pompeu Fabra, s'aplica la mateixa recerca a tres comunitats autònomes més: al País Basc a través de la Universitat del País Basc, a Andalusia per la Universitat de Sevilla i a Madrid a través de la Universitat Carlos III. La Universitat Pompeu Fabra és la impulsora de l'estudi.

En conjunt, la recerca es va dividir en tres fases, cadascuna de les quals es va desenvolupar al llarg d'un any. El 2007 es van recopilar de forma sistemàtica els codis deontològics generals i específics més importants d'Espanya i d'Europa. El 2008 es va consultar als periodistes les seves expectatives deontològiques, l'assumpte central d'aquest article, i el 2009 les dels ciutadans, encara en curs.

En aquest article ens ocupem d'una part molt concreta dels resultats de la segona fase, és a dir, de l'anàlisi d'una resposta dels periodistes a un assumpte precís sobre el qual se'ls va consultar. Es tracta de l'exhibició d'imatges d'accidents, catàstrofes i tragèdies a les quals hi apareixen restes humanes, despulls o cadàvers per la mateixa naturalesa de la notícia, així com el tractament professional que exigeix un material tan sensible.

Des del moment en què es va concebre la recerca, es va constatar que totes les situacions que generen dolor humà constitueixen, en general, una de les qüestions més polèmiques i discutides de la professió, sobre la qual els codis sovint recomanen respecte a les víctimes i a la família, així com un tracte escrupolós respecte a la identitat de les persones afectades. La qüestió és encara més interessant en els mitjans de més gran impacte social, els informatius de televisió. Aquest article presenta i confronta les respostes dels periodistes de televisió respecte de les opinions dels periodistes que no utilitzen imatges com a eix central del seu treball.

Sobre el tractament informatiu de les víctimes existeix un conjunt de recomanacions deontològiques explícites. El Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC) desaconsella l'emissió reiterada d'imatges d'una notícia a causa del dolor que provoca als familiars, per molt que a l'informatiu s'aviu de la cruesa del contingut i que el tractament periodístic sigui correcte. A les seves recomanacions, a més, el CAC (2004, 35-45) alerta del perill de "sobreatenció mediàtica", del desplegament desproporcionat de mitjans, de l'espectacularització de la tragèdia i de l'ús d'imatges d'arxiu. A més, preveu de forma explícita el següent:

"Cal evitar fins on sigui possible, i com a norma general, el recurs a imatges de víctimes mortes, de fèretres o persones

ferides. Sovint aquesta mena d'imatges son emprades com a simple il·lustració i de manera reiterada."

(CAC, 2004; 44)

A les redaccions el problema es viu de forma permanent. Quan els informatius disposen d'imatges concretes d'una tragèdia sovint les utilitzen, tal com va passar el juliol de 2009 amb motiu de la mort d'un jove a les festes de San Fermín, a Pamplona. No només perquè un "encierro" és un espectacle que és retransmès en directe per televisió, sinó perquè durant el recorregut una multitud de càmeres —professionals i *amateurs*— prenen imatges des de tots els angles dels accidents i de les cornades. Per això les imatges de la mort d'aquest jove es van repetir amb la proximitat i la reiteració sobre les quals alerta el CAC. A més, al llarg d'aquells dies van sovintejar altres incidents sagnants i esfereïdors amb joves ferits que van rebre una atenció similar. Els informatius de televisió van fer servir multitud d'imatges per informar-ne i els diaris les posaven a la portada l'endemà. De fet, es podria argumentar, si l'"encierro" s'havia retransmès en directe, quin problema hi havia a utilitzar posteriorment qualsevol imatge?

Sovint aquestes imatges es fan servir per enriquir una informació, per il·lustrar el moment en què el fet és notícia i les múltiples al·lusions posteriors que se'n fan (Alsius, 1999; 397). Un altre cas, també deontològicament qüestionable però de naturalesa diferent, és l'ús d'aquestes imatges en situació d'urgència informativa, sota la pressió d'arribar a l'hora davant el públic. Normalment es combinen les dues situacions: la pressió de fer servir un material molt delicat en poc temps i la reiteració posterior que implica la informació de continuïtat. La qüestió del tractament de l'aflicció apareix recollida, a més, en els codis i llibres d'estil de diferents corporacions i cadenes informatives. Trobem recomanacions específiques al *Codi deontològic dels periodistes catalans*,¹ al *Código deontológico de la profesión periodística de la Federación d'Asociaciones de Periodistas d'Espanya (FAPE)*,² al *Libro de estilo de Telemadrid*,³ al *Libro de estilo de ABC*,⁴ als *Principis d'actuació dels mitjans de la CCMA*,⁵ al *Libro de estilo de la COPE*,⁶ al *Libro de estilo de Vocento*,⁷ a l'*Estatuto de redacción de El Periódico de Catalunya*,⁸ a l'*Estatuto de redacción de la Agencia EFE*⁹ i al document "Compromisos éticos asumidos por la Asociación Nacional de Informadores Gráficos de Prensa y Televisión (ANIGP-TV)",¹⁰ entre d'altres.

Els periodistes catalans, en conjunt, són conscients d'aquest problema, segons van comentar a les entrevistes en profunditat prèvies a la redacció de l'enquesta. La majoria dels trenta periodistes entrevistats van plantejar la necessitat de ser curiosos davant d'aquesta mena d'informació, i fins i tot molts van defensar que aquesta mena d'imatges no s'haurien de mostrar, de forma que es produeix una clara dissonància entre el que una gran part de la professió diu i el que es fa de vegades a les redaccions. Precisament per això la pregunta sobre les imatges de cadàvers va tenir un lloc a l'enquesta quantitativa, perquè preguntava per un punt deontològic controvertit.

En les entrevistes en profunditat es va indagar sobre aquest assumpte d'una forma oberta perquè els professionals en parlessin lliurement en el sentit que creguessin oportú.¹¹ La pregunta que es plantejaria mesos després al qüestionari en línia es va formular de la següent manera, tal com la van trobar els periodistes en un seguit de pantalles. L'enquesta va estar disponible al llarg de vint dies de gener de l'any 2009 i proposava més de quaranta qüestions relacionades amb la deontologia.¹²

Es preguntava la mateixa qüestió a partir de cinc casos clarament diferents: la legitimitat de fer servir imatges de cadàvers. Els casos triats presenten prou diferències entre si com per demanar una resposta independent, ja que van des dels accidents de carretera fins als atemptats, o des de les guerres a la violència domèstica. En tots els casos es tracta de morts amb autors i circumstàncies prou diferents com per preguntar sobre cada situació per separat. També es preguntava pels suïcidis de persones anònimes.

Per a aquests cinc casos es van plantejar tres possibles respostes. Dues eren l'afirmació i la negació més o menys rotunda de l'enunciat de la pregunta, però de forma argumentada. I a més hi havia una tercera opció, no exactament central, que era una de les justificacions més emprades per justificar algunes posicions liberals: és convenient fer servir les imatges sobre tragèdies i patiment humà perquè sensibilitzen la població sobre la comissió de determinats delictes o contra determinats problemes. Les entrevistes en profunditat prèvies van ajudar a constatar que amb aquestes respostes possibles es cobria el ventall d'actituds típiques que els periodistes tenen sobre aquesta temàtica.

Encara una anotació final respecte a qüestions metodològiques. Per què es va fer servir, a la pregunta, l'expressió "persones mortes" i no la més normal d'"imatges impactants de patiment humà"? Per una qüestió de precisió. Si es pregunta en un qüestionari sobre imatges que mostren el patiment que provoca un terratrèmol o un assassinat, no queda prou clar què s'imagina la persona en respondre la pregunta. Potser s'imagina edificis derruïts i equips de rescat treballant-hi, és a dir, esperança. Però si es pregunta per l'ús de les imatges de cadàvers —de "persones mortes"— la pregunta és més directa, senzilla i entenedora. A més, introdueix alguns elements

centrals del debat, tal com s'ha dit: el dret que tenen les víctimes a la seva intimitat, el dret dels espectadors a la informació, i també els drets dels espectadors a no ser ferits en la seva sensibilitat.

Resultats generals

Com s'ha dit, l'enquesta es va oferir en línia. En els missatges que l'acompanyaven s'explicava la intenció de l'estudi i es proporcionava l'enllaç directe a una adreça web on es podia respondre un qüestionari de 43 preguntes, 18 de les quals d'ordre sociodemogràfic. La número 35 era la que demanava per l'ús de les imatges de cadàvers. Van respondre de forma vàlida l'enquesta 1.198 periodistes.

Com a tendència general, les postures que defensen una tolerància absoluta a mostrar qualsevol tipus d'imatges són les més reduïdes, i van des del 21,6% en el cas de les guerres, supòsit en el qual es dona la liberalitat màxima, fins al 1,5% de periodistes que ho accepten fins i tot en el cas de suïcidis de persones anònimes, la situació que per al conjunt de la professió és digna d'una major restricció.

A banda d'aquests dos extrems, la resta de casos ocupen les posicions centrals: sobre atemptats terroristes, el 14,2% dels enquestats afirma que es pot oferir imatges sense cap continenència; sobre catàstrofes en general, el 10,4%; sobre violència contra les dones, el 5,7%, i sobre accidents de carretera, el 4,3%.

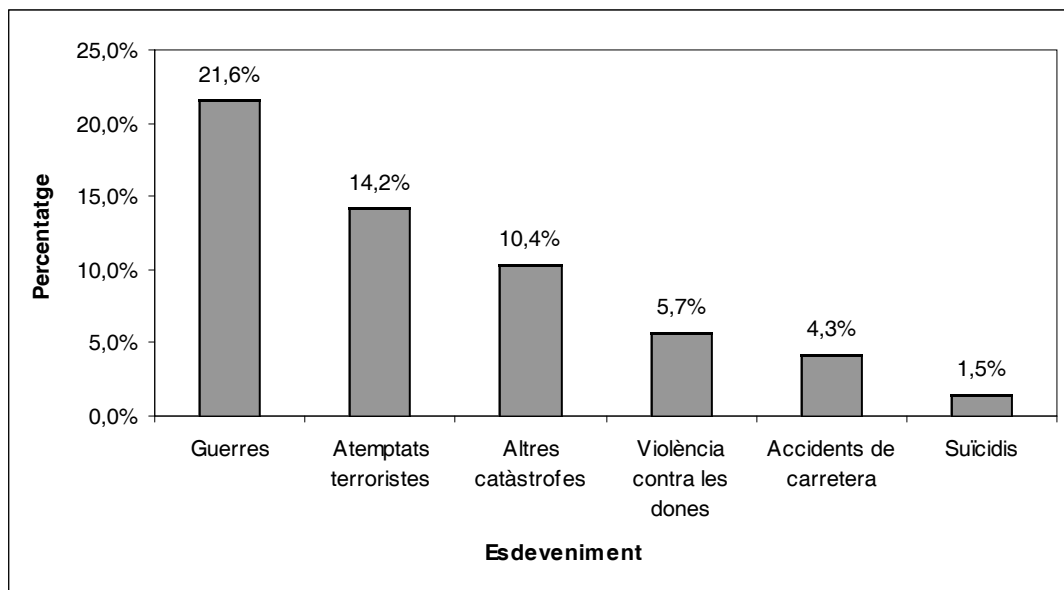
Com es pot veure, sempre són una minoria els professionals que manifesten no tenir cap problema a mostrar imatges de persones mortes, siguin del tipus que siguin. Ara bé, es pot constatar un salt quan passem de tragèdies col·lectives a tragèdies que sovint tenen una dimensió més íntima i personal. Sobre guerres, catàstrofes o atemptats terroristes, el resultat sobrepassa el 10%. Tanmateix, en els casos de violència contra les dones només un 5,7% troba justificat fer aparèixer imatges de persones mortes, igual com en els accidents de carretera. I, com ja s'ha dit, l'actitud de laxitud ètica arriba als mínims en els casos de suïcidi, on només un 1,5% mostraria les imatges del finat "sense cap problema".

Taula 1. S'han de mostrar imatges de persones mortes en els casos següents?

Casos	Sí, perquè el públic té dret a rebre tota la informació	Només si poden contribuir a sensibilitzar la població	No, perquè ha de prevaler el dret a la intimitat de la víctima
Accidents de carretera	☐	☐	☐
Guerres	☐	☐	☐
Violència domèstica	☐	☐	☐
Atemptats terroristes	☐	☐	☐
Suïcidis de persones no públiques	☐	☐	☐

Font: elaboració pròpia.

Gràfic 1. Casos en què els professionals enquestats troben del tot justificable mostrar imatges de morts (en %)

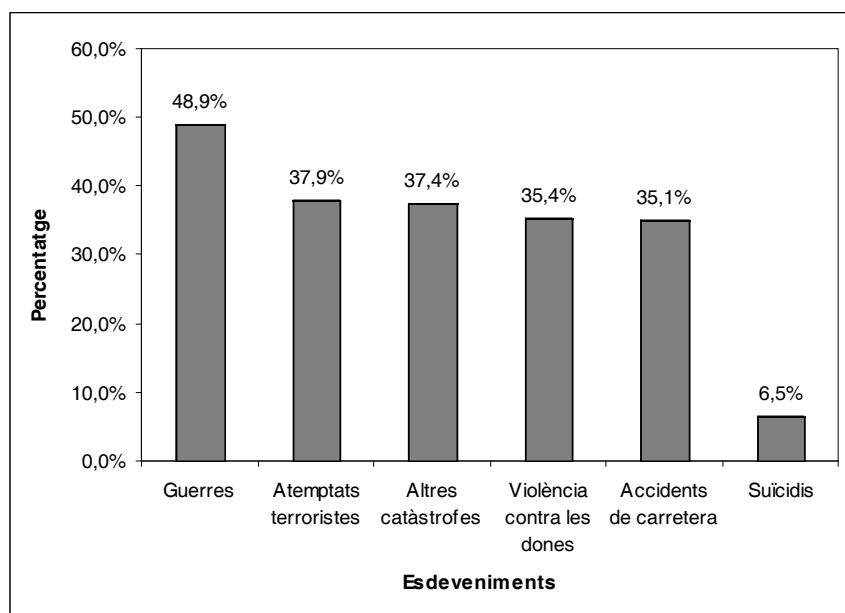
Font: elaboració pròpia.

Sensibilitzar la població

Les respostes majoritàries s'acullen a l'argument de la necessitat de sensibilitzar la població. En concret, totes les respostes es troben entre el 35 i el 50%, amb l'excepció notable, novament, del cas dels suïcidis. Només un 6,5% dels enquestats pensa que se n'han d'emetre les imatges per sensibilitzar la població. En la resta de casos aquesta és la resposta més comuna.

De nou, quan es tracta de guerres es mostra la postura més laxa. El 48,9% dels professionals accepten fer-les servir per augmentar la sensibilització del públic. Sobre la resta de categories es produeix una clara paritat. Sobre atemptats terroristes, un 37,9%; sobre accidents de carretera, un 37,4% i, sobre violència contra les dones i catàstrofes, dos punts menys, 35,4% i 35,1%, respectivament.

Gràfic 2. Casos en què els enquestats troben justificable mostrar cadàvers per sensibilitzar (en %)

Font: elaboració pròpia.

La defensa absoluta del dret a la intimitat

Potser quan es giren els resultats i es presenten aquells professionals que, en una categoria o una altra, es mostren d'acord a defensar sobretot i només el dret de les persones a la seva intimitat, la foto de conjunt del periodisme a Catalunya sobre aquest tema resulta més entenedora.

Preval el dret a la intimitat de les víctimes en cas de suïcidi i quan les morts, per esgarrifoses que siguin, són les d'una persona que, per dir-ho d'alguna manera, té una identitat i una cara que cal protegir. Especialment en el cas del suïcidi de persones no conegudes, la resposta s'aproxima a la unanimitat amb un 90,3% de periodistes que rebutgen utilitzar les imatges. En el següent graó de respostes, amb una mica més del 55%, es troben els casos de la violència contra les dones i els accidents de carretera, tragèdies humanes amb autors i condicionants molt diferents que afecten persones més que comunitats. Continua imposant-se en aquests supòsits el dret a la intimitat de les víctimes. També en el cas de les catàstrofes generals, que més aviat afecten grups que no individus, el resultat global encara està per sobre del 50%: una majoria curta de periodistes, el 52,5%, defensa que no s'han de fer servir imatges de persones mortes en aquest cas.

El resultat canvia quan s'aprecia que l'horror de tota mort violenta —i de les imatges que n'informen— queda magnificat per una agressivitat de caràcter polític, ja sigui en els casos de terrorisme o de les guerres. Són els dos casos que desperten més justificació informativa i, en general, una majoria de periodistes estan a favor de fer servir les imatges que s'obtinguin. Ara bé, són dos casos molt diferents entre si.

Sobre els atemptats terroristes, guanya la postura liberal tot i que per un marge estret. El 53,9% prefereix fer servir les imatges per informar-ne, mentre que el 46,1% dels enquestats vol respectar el dret a la intimitat de les persones mortes. Hi ha només set punts de diferència.

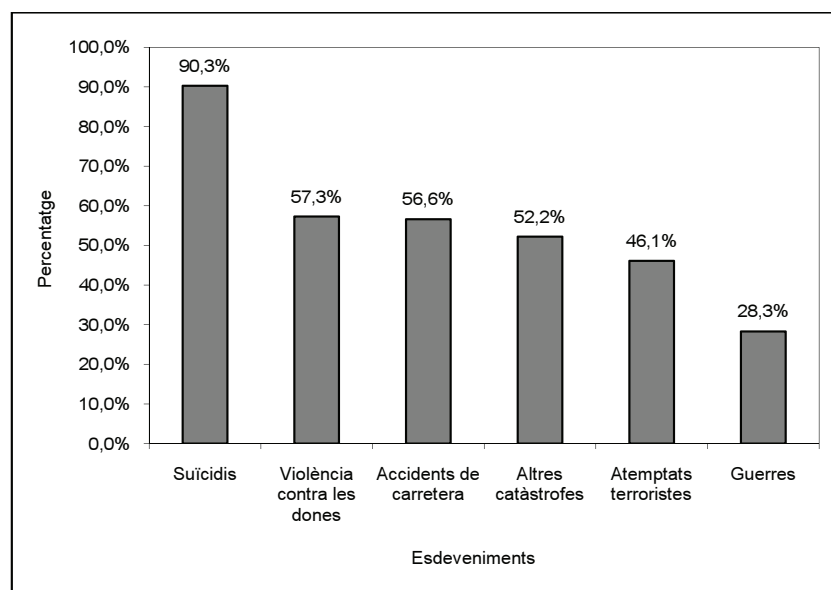
Els resultats són molt més rotunds en el cas de les guerres, l'únic dels plantejats —juntament amb el suïcidi— que presenta unes majories clares. Només un 28,3% dels periodistes que van respondre l'enquesta es mostra en contra de fer servir aquestes imatges. Preval de forma contundent el dret a la informació per una proporció de quasi tres de cada quatre periodistes. Un 71,7% està a favor de l'ús de les imatges.

La variable del sexe

Si introduïm variables sociodemogràfiques a l'anàlisi, la primera que ens interessa prendre en consideració és el sexe dels periodistes. A l'enquesta van respondre un 57,3% d'homes i un 42,4% de dones,¹³ una proporció semblant a la constatada el 2004 al *Llibre blanc de la professió periodística a Catalunya*,¹⁴ si bé ha augmentat en quatre punts la proporció de les dones periodistes, amb el consegüent descens de la presència d'homes.

Els resultats comparats per sexes són força significatius. Entre els que defenen que el dret a la intimitat està per sobre de la necessitat informativa, la proporció de dones és clarament superior a la d'homes: uns deu punts per sobre. En tots els casos les dones es mostren més reticents que els homes a utilitzar les imatges esmentades.

Gràfic 3. Casos en què els professionals enquestats pensen que no s'han de mostrar imatges de persones mortes, pel fet de prevaler el dret de la intimitat (en %)

Font: elaboració pròpia.

Taula 2. Segons el sexe: contraris/àries a fer ús de les imatges perquè preval el dret a la intimitat

Segons el sexe: contraris/àries a fer ús de les imatges perquè preval el dret a la intimitat		
	Dones	Homes
Accidents de carretera	64,9%	52,2%
Catàstrofes	59,6%	48,9%
Guerres	34,9%	23,4%
Violència contra les dones	67,4%	51,6%
Atemptats terroristes	55,5%	40,7%
Suïcidis	96,4%	88,4%

Font: elaboració pròpia.

Els homes periodistes són més permissius i laxos. Quan es declaren disposats a defensar la intimitat de les víctimes ho fan, com a gènere, amb una intensitat menor que les dones. I dins les postures completament liberals, trobem la mateixa tendència. El percentatge d'homes que defensen fer servir les imatges sense restriccions és significativament superior al de dones, també en tots els supòsits.

Edat i deontologia

També es donen resultats molt clars quan les respostes generals s'analitzen segons l'edat dels enquestats. A més edat, apareix més laxitud ètica i augmenten les postures permissives que atenen menys al dret a la intimitat de la víctima que a les suposades necessitats de la informació. Els periodistes de l'antiga escola, podríem dir, són més proclius a l'exhibició d'imatges de cadàvers als mitjans de comunicació.

Per grups d'edat, un 30,7% dels enquestats té fins a 35 anys; un 51,3% té de 36 a 55 anys i un 15,4% és major de 55 anys. Un 2,5% no va respondre a la pregunta de l'edat.

Els resultats mostren la tendència clara que s'ha precisat abans: la laxitud deontològica del tercer grup d'edat, el de més de 56 anys respecte a aquesta matèria en concret (perquè val a dir que això no s'observa —o fins i tot s'observa en un sentit contrari— a l'hora de respondre sobre altres assumptes). Si entre el primer i el segon segment d'edat hi ha una lleu diferència a favor dels joves com a defensors més rígids dels valors

Taula 3. Segons el sexe: favorables a fer ús de les imatges sense cap limitació ètica

Segons el sexe: favorables a fer ús de les imatges sense cap limitació ètica		
	Dones	Homes
Accidents de carretera	1%	7%
Catàstrofes	8%	12,6%
Guerres	15,9%	26,6%
Violència contra les dones	2%	8,8%
Atemptats terroristes	10%	17,7%
Suïcidis	0,2%	2,5%

Font: elaboració pròpia.

i les limitacions deontològiques, es fa evident la diferència entre els dos segments primers respecte de l'últim grup d'edat. La diferència resulta encara més destacable en el cas, per exemple, dels atemptats terroristes, en què hi ha quasi vint punts de diferència.

Si es repassa el plantejament antagònic, és a dir, la composició dels grups de periodistes que no tenen en compte les objeccions que es poden fer a la difusió d'aquestes imatges, trobem les mateixes proporcions. La tendència liberal augmenta de forma clara en els periodistes de més de 56 anys.

Periodistes de televisió versus periodistes d'altres mitjans de comunicació

La tercera de les variables que té una incidència significativa en els resultats és el tipus de mitjà de comunicació en el qual treballa l'enquestat. En general, els periodistes que treballen a la televisió presenten més rigidesa deontològica, és a dir, tenen una inclinació més marcada a defensar la imatge de les víctimes. Són més acurats i prudents en la seva utilització que la resta de companys que treballen en altres mitjans de comunicació, tret del cas dels suïcidis, on es manté la igualtat.

La comparació s'ha fet entre les respostes dels periodistes que treballen a diaris, ràdios i agències informatives, és a dir, els que més aviat treballen amb paraules —tot i les excepcions dels fotògrafs de premsa— i no manipulen ni editen imatges. En concret, de les 1.198 respostes de professionals a l'enques-

Taula 4. Segons l'edat: contraris/àries a fer ús de les imatges perquè preval el dret a la intimitat

Segons l'edat: contraris/àries a fer ús de les imatges perquè preval el dret a la intimitat			
	Fins a 35 anys	Entre 36 i 55	Més de 56
Accidents de carretera	62,1%	58,8%	44,2%
Catàstrofes	56,3%	55,4%	39,8%
Guerres	28,8%	29,9%	21,1%
Violència contra les dones	63,1%	60,4%	42,5%
Atemptats terroristes	50,6%	50,1%	29,6%
Suïcidis	93,6%	92,9%	84,5%

Font: elaboració pròpia.

Taula 5. Segons l'edat: favorables a fer ús de les imatges sense cap limitació ètica

Segons l'edat: favorables a utilitzar les imatges sense cap limitació ètica			
	Fins a 35 anys	Entre 36 i 55	Més de 56
Accidents de carretera	1,9%	4,4%	9,4%
Catàstrofes	9%	10%	16%
Guerres	19,4%	19,7%	33,9%
Violència contra les dones	2,8%	6,4%	9,4%
Atemptats terroristes	12%	13,3%	22,9%
Suïcidis	0,85%	1,8%	1,7%

Font: elaboració pròpia.

ta, 598 corresponen a aquest col·lectiu. Van respondre 278 periodistes que treballen a diaris (24,3%), 151 a ràdios (12,9%) i 174 a agències de notícies (14,9%).

De l'àmbit de la televisió, per la seva banda, van respondre un total de 257 periodistes (22,1%). No es computen les respostes que provenen de professionals que treballen a internet (146, 12,5%) i a d'altres mitjans no especificats (86, 7,4%) perquè les feines executades per aquests resulten massa imprecises com per determinar si treballen amb imatges de forma permanent o no. Davant del dubte, resulta més prudent deixar aquests dos grups fora de la comparació.

Com es pot comprovar a la taula 6, l'opinió dels periodistes de televisió resulta més exigent des del punt de vista deontològic per a aquest punt en concret que la dels companys d'altres mitjans. El percentatge dels que voldrien no tenir cap limitació professional sobre l'ús d'imatges de cadàvers a la televisió és inferior en tots els casos. La diferència és molt clara en el cas dels accidents de carretera i s'escurça quan es pregunta sobre catàstrofes. Però torna a resultar àmplia en els supòsits d'atemptats terroristes, violència contra les dones i guerres.

El mateix passa quan es compara el percentatge d'enquestats que es declara contrari a l'ús d'aquestes imatges perquè preval el dret de la víctima a la intimitat sobre el dret del ciutadà a la informació. En aquest supòsit, torna a ser més exigent la resposta dels periodistes de televisió. La distància mitjana aproximada és d'uns deu punts per sobre en els cas dels accidents de carretera i de les catàstrofes, set punts per a les guerres i quasi quinze en el cas de la violència contra les dones i els atemptats terroristes.

Conclusions

Existeix una certa disparitat de resultats i matisos sobre la utilització d'imatges de persones mortes en alguns dels casos sobre els quals s'ha preguntat. Les úniques opinions generals i comunes tenen a veure amb dos supòsits, les guerres i els suïcidis, tot i que l'acord es mostra en sentit contrari.

El suïcidi desperta el consens més gran constatat a l'enquesta, ja que una immensa majoria dels enquestats es declara contrària a mostrar cap imatge dels finats.

En el cas de les guerres, l'acord no és tan gran però sí molt clar: tres de cada quatre periodistes faria servir les imatges. Aquest consens amaga una posició triple que, de forma simplificada, es pot resumir de la manera següent: un 20% del periodistes està a favor de fer servir les imatges de cadàvers sempre, un 30% hi està en contra i, la resta, la meitat dels periodistes, decanta el resultat perquè ho farien per sensibilitzar la població contra la guerra, és a dir, per raons no informatives.

La resta de supòsits que planteja l'enquesta —accidents de carretera, violència contra les dones i atemptats terroristes— presenten com a resultats un seguit de majories molt arreglades. Per tant, aquests assumptes expressen els punts en els quals la professió es troba més dividida a Catalunya.

Taula 6. Segons el mitjà: favorables a fer ús de les imatges sense cap limitació ètica

Segons el mitjà: favorables a fer ús de les imatges sense cap limitació ètica		
	Televisió	Altres Mitjans¹⁵
Accidents de carretera	0,8%	5,8%
Catàstrofes	7,1%	7,9%
Guerres	15,3%	25,4%
Violència contra les dones	3,5%	6,8%
Atemptats terroristes	10,2%	17,4%

Font: elaboració pròpia.

Taula 7. Segons el mitjà: contraris/àries a fer ús de les imatges perquè preval el dret a la intimitat

Segons el mitjà: contraris/àries a fer ús de les imatges perquè preval el dret a la intimitat		
	Televisió	Altres mitjans
Accidents de carretera	63,3%	54,5%
Catàstrofes	59,4%	49,4%
Guerres	33,7%	26,5%
Violència contra les dones	66,3%	51,8%
Atemptats terroristes	56,9%	42,3%

Font: elaboració pròpia.

Pel que fa als atemptats terroristes guanya la postura permissiva per un estret marge, i torna a passar que aquesta minsa majoria es decanta finalment perquè molts dels periodistes que responen que sí que farien ús de les imatges utilitzen l'argument de la sensibilització social.

Per tant, en els casos de víctimes mortes a mans d'altres persones amb motivacions polítiques, guerres i terrorisme, els periodistes catalans prefereixen sacrificar el dret a la imatge de la víctima per un bé que consideren superior o més interessant: l'educació pública contra la violència política.

En la resta de casos s'inverteix l'esquema, tot i que continuen les majories també molt ajustades. En els casos de morts violentes que es poden atribuir a la fatalitat o a la negligència d'alguna persona, ja sigui la víctima o un altre conductor però sense un afany concret d'assassinar, com en el cas dels accidents de trànsit, guanya per poc la defensa del dret a la imatge de la víctima.

Ara bé, si existeix la voluntat d'assassinar, com en el cas de les víctimes de la violència contra les dones, i trobem una víctima concreta, s'imposa el dret a protegir la imatge de la persona. Es podria pensar que aquest és també el cas del terrorisme (víctimes individuals assassinades), però s'ha de recordar que el terrorisme ha produït sovint tragèdies que recorden les guerres. No hi ha manera de saber si els periodistes, en respondre la pregunta sobre terrorisme, tenien al cap les víctimes múltiples d'un atemptat com el de Madrid el 2004 o Londres el 2007, posem per cas, o el degoteig de víctimes amb una identitat més clara d'un terrorisme com el d'ETA. Sigui com sigui, en el cas del terrorisme el conjunt de postures que defensen emetre aquestes imatges s'emparen en la necessitat de sensibilitzar la població, un extrem que no apareix en el cas de la violència contra les dones.

En conjunt es fa palès que les postures deontològiques respecte a l'ús d'imatges de cadàvers són en general restrictives, en el mateix sentit expressat a les entrevistes en profunditat, si bé el tarannà de la resposta canvia quan s'introdueix l'opció de l'afany educatiu o sensibilitzador de la informació. A les guerres i el terrorisme es sacrifica la intimitat de les víctimes a canvi d'un bé considerat més gran, un extrem que no arriba a passar en el cas de la violència contra les dones ni en els accidents de trànsit.

Els factors condicionants que semblen tenir més influència en aquestes respostes són, en primer lloc, el gènere i l'edat i, en un segon terme, el mitjà en el qual (o per al qual) treballa el periodista. En aquest cas són els joves els que mostren un criteri més estricte perquè són els més reticents de tots els subgrups d'edat a mostrar imatges de morts a les notícies. En canvi, els grups d'edats més avançades són els que es mostren més laxos a l'hora de mostrar les imatges indicades. La deontologia és una disciplina que els estudis universitaris imparteixen de forma sistemàtica des de fa anys i els joves la fan seva, disposats a fer front als interessos comercials de les grans empreses de comunicació. Caldria confirmar amb investiga-

cions posteriors quin és el caràcter i l'origen d'aquesta exigència deontològica dels periodistes més joves.

Es repeteix la tendència en el cas del sexe. Les dones es mostren en major proporció contràries a mostrar imatges de morts, mentre que els homes són més connivents. Val a dir, a més, que aquesta tendència es nota en tots els subgrups d'edat i sempre en el mateix sentit.

El factor del mitjà de comunicació en què es treballa ens mostra una situació també molt interessant. Mentre que als diaris, les ràdios i les agències de notícies les actituds són més laxos i favorables a mostrar les imatges, a la televisió s'és força més crític. Els periodistes que treballen a la televisió es mostren contraris a exhibir-les, potser perquè es troben sovint enmig de debats públics que qüestionen la seva feina i, per tant, han fet seves moltes precaucions socials. La televisió, en aquest escenari, és el mitjà on més sovintegen les opinions més estrictes i també on es donen els exemples més coneguts dels excessos amb les imatges, una polaritat que també mereix una recerca més profunda. Es pot concloure, però, que els mateixos treballadors de les redaccions d'informatius de televisió esperen del producte final en el qual participen més qualitat deontològica.

Notes

- 1 Article 9.
- 2 Article 4, desenvolupat després en unes "Recomendaciones acerca del tratamiento informativo de las situaciones catastróficas".
- 3 Article 2.8.A.
- 4 Paràgraf vuitè.
- 5 Article 3.5.2.
- 6 Articles 1.1.c, 2.3.c i 3.2.
- 7 Article 1.2.11.a.
- 8 Article 6.
- 9 Article 12.
- 10 Article 6c.
- 11 En concret, la pregunta va ser: "Creu vostè que cal tenir alguna precaució especial en el tractament de les víctimes d'accidents, tragèdies, guerres, violència domèstica, etc.?"
- 12 Dels aspectes metodològics de l'enquesta en va tenir cura un equip tècnic del Col·legi de Sociòlegs i Politòlegs de Catalunya, encapçalat per Lluís Sáez.
- 13 El 0,3 % dels qui van respondre no es van identificar pel que fa al sexe.
- 14 A la pàgina 16, estableix que hi havia el 2004 a Catalunya un 62,9% d'homes periodistes davant del 37,1% de dones. SOLER, P. (dir). *Libre blanc de la professió periodística a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya - Departament de la Presidència, 2006.
- 15 Aquesta dada s'obté de treure la mitjana entre els valors percentuals dels periodistes de diaris, ràdios i d'agències de notícies.

Bibliografia

AGENCIA EFE *Estatuto de redacción*. [En línia]

<<http://www.efe.com/FicherosDocumentosEFE/estatuto.pdf>>

(Consulta: 14 de maig de 2009)

ALSIUS, S. *Codis ètics del periodisme televisiu*. Barcelona: Pòrtic, 1999 (Col·lecció Mèdia, 11) ISBN 84-7306-570-0.

ASOCIACIÓN NACIONAL DE INFORMADORES GRÁFICOS DE PRENSA Y TELEVISIÓN (ANIGP-TV) *Compromisos éticos*.

<<http://www.anigp-tv.com/images/PDF/estatutos%20anigp-tv.pdf>> (Consulta: 14 de maig de 2009)

COL·LEGI DE PERIODISTES DE CATALUNYA. *Codi deontològic dels periodistes catalans*. [En línia]

<http://www.periodistes.org/documentos_codi_deontologic>

(Consulta: 6 d'abril de 2009)

EL PERIÓDICO DE CATALUNYA. *Estatuto de redacción*. [En línia]

<http://sindicat.org/spc/docum/uploads/ER%20EI%20Periodico.pdf>> (Consulta: 8 de maig de 2009)

FEDERACIÓN DE ASOCIACIONES DE LA PRENSA DE ESPAÑA (FAPE) *Código deontológico de la profesión periodística*. [En línia]

<http://www.fape.es/index.php?option=com_content&task=view&id=101&Itemid=120>

(Consulta: 6 d'abril de 2009)

Libro de estilo de Telemadrid. Madrid: Telemadrid, 1993.

Libro de estilo de ABC. Barcelona: Ariel, 2001.

Libro de estilo de la COPE. Logroño: Cadena COPE, 2003.

Libro de estilo de Vocento. Madrid: Grupo Vocento, 2003.

Llibre blanc de la professió periodística a Catalunya. Barcelona: Generalitat de Catalunya – Col·legi de Periodistes, 2006.

Recomanacions del CAC. Barcelona: Generalitat de Catalunya – CAC, 2004.